

BİBLİYOGRAFYA :

Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 36-37; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 172-173, 301-305; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 121-123; Cl. Huart, *Les calligraphes et les miniaturistes de l'orient musulman*, Paris 1908, s. 143-145; Kemâl Çiğ, *Hattat Hâfiz Osman*, İstanbul 1949; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 109-116; M. Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şâhserleri*, İstanbul 1982, nr. 11, 16, 18; a.mlf., *İslâm Kültür Mirasında Hat San'atı*, İstanbul 1992, s. 199-201; a.mlf., *Sabancı Koleksiyonu*, İstanbul 1995, s. 82-83; a.mlf., "Hâfiz Osman'ın Yazı Tarihimizdeki Yeri", *HM*, sy. 51 (1967), s. 8-9; a.mlf., "Kendi İzahlarıyla Hâfiz Osman'ın Mushafları", *Sanat Dünyamız*, IX/24, İstanbul 1982, s. 10-15; a.mlf., "Hâfiz Osman", *TA*, XVIII, 307-308; Ali Alparslan, *Ünlü Türk Hattatları*, Ankara 1992, s. 64-81; A. Süheyl Ünver, "Hattat Hâfiz Osman ve Yazdığı Kur'an-ı Kerîmler", *TY*, VI/339 (1967), s. 5-9.

M. UĞUR DERMAN

HÂFİZ OSMAN DEDE

(bk. OSMAN DEDE EFENDİ, Musullu).

HÂFİZ POST

(ö. 1105/1694)

Türk müzikisinin en güçlü bestekâr ve tanburîlerinden.

İstanbul'da doğdu ve orada yaşadı. Ezgi, onun Üsküdarlı olduğunu kaydeder. Asıl adı Mehmed olup ilk dönemlerinde İmamzâde Mehmed Çelebi, daha sonra Hâfiz Post olarak anılmıştır. Mehmed Esad Efendi Atrabü'l-âsâr'da vücudunun çok kılı olmasından dolayı kendisine "Post" lakabının verildiğinden bahseder. Başka bir rivayete göre ise her yere koltuğunda bir post ile gittiği için bu lakabı almıştır. On beş yaşında hıfzını tamamladı ve yine bu çağlarda müzik öğrenimine başladı. Kendini yetiştirerek zamanla devrinin en önemli müzikşinasları arasında yer aldı. Osmanlı ve Kırım saraylarında IV. Mehmed ile (1648-1687) I. Selim Giray Han'ın huzurunda bulundu; ayrıca birçok devlet adamından iltifat gördü. Şöhretinin en yaygın dönemi ise IV. Mehmed zamanına rastlar. Hacca da giden Hâfiz Post divan şairi Nâilî'nin (ö. 1077/1666) himayesinde yetişti ve ondan edebî ilimleri öğrendi. Gençlik yıllarında devlet kademelerinde çalışmadığı anlaşılan Hâfiz Post hayatının sonlarında Dîvân-ı Hümâyûn hâcegânı arasında yer aldı. Daha sonra kâğıt eminiğine getirildi. Çağdaş olan Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi onun vefatına iki ayrı tarih düşürmüştür.

Hâfiz Post bestekârlığı, hâneneliği ve tanburîliğinin yanı sıra devrinde iyi bir

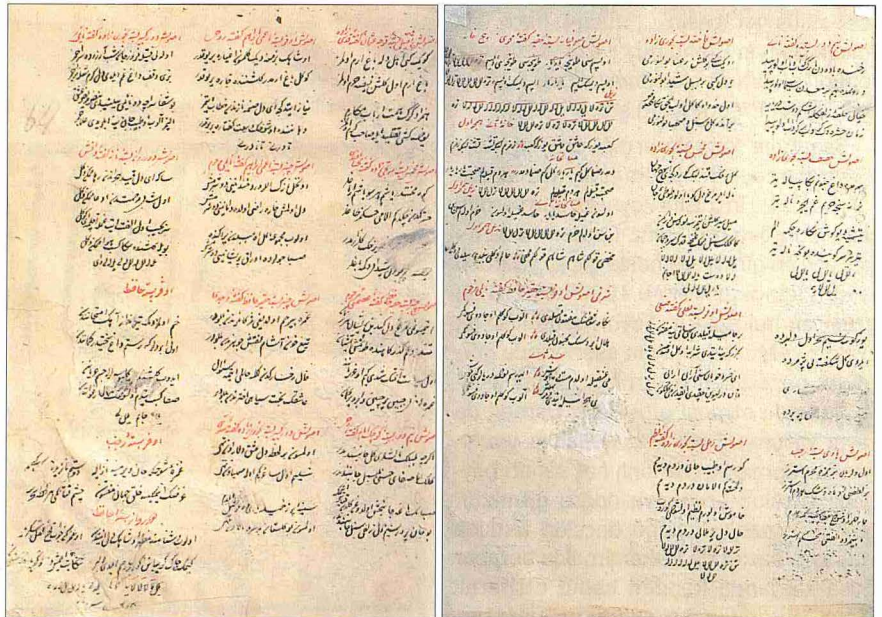
hattat ve şair olarak da tanınmıştır; ancak onun en önemli yönü bestekârlığıdır. Müsikide önemli ölçüde Kasımpaşalı Koca Osman Efendi'den faydalandı. Bestelerinde kendine has bir üslûp geliştirdiği gibi bilhassa güfte seçimindeki titizliği onun iyi bir edebiyat kültürü aldığını, divan edebiyatı yanında tasavvuf edebiyatı ve halk edebiyatına da vâkıf olduğunu göstermektedir.

Kaynaklarda beste, semâi, kâr, şarkı, türkû, ilâhi, tevşîh ve durak gibi dinî ve din dışı müsinin birçok formunda 1000'den fazla eser verdiği belirtilen Hâfiz Post'un zamanımıza ulaşan on yedi eserindeki canlılık ve hareketlilik ilk planda dikkati çeker. Bu coşkunluğu ilâhilerinde de görmek mümkündür. Başta Niyâzî-i Mısrî olmak üzere bilhassa Halvetiyye'ye mensup mutasavvîf şairlerin ilâhilerini besteleyen Hâfiz Post'un bu tarikata intisap etmiş olduğu düşünülebilir. Ayrıca birçok güftesini klasik formda bestelediği hocası Nâilî'nin de Halvetî olması bu kanaati güçlendirmektedir. Bestelerinde daha çok divan şairlerinin şiirlerini ve bu arada gazelleri tercih etmiştir. Eserlerinden, "Biz âlûde-i sâgar-ı bâdeyîz" ve, "Gelse o şûh meclise nâz ü tegâfûl eylese" mısraları ile başlayan rast yürük semâileriyle (birinci semâi bazı eserlerde rehâvî makamında kayıtlıdır), "Bir nazar

kıl hâlîme âsân ola cümle sübûl" mısra ile başlayan hisar tevşîhi, "Vakt-i seherde açıla perde" mısra ile başlayan nevâ ilâhisi, "Tende cânım canda cânânımdır Allah hû deyen" mısra ile başlayan acem durağı (bazı eserlerde Ali Şîrûganî adına kayıtlıdır) onun en seçkin besteleri arasında yer alır.

Mehmed Esad Efendi, Hâfiz Post'un âhenksiz bir sesi bulunduğunu söylerse de ondan bahseden kaynakların hemen hepsinde, ayrıca Müstakimzâde, Şeyhî, Safâî ve Sâlim tezkirelerinde devrinin çok iyi bir hânenesi olduğu kaydedilir. Aynı zamanda döneminin tanınmış tanburîleri arasında yer alan Hâfiz Post'un "Hâfiz" mahlası ile kaleme aldığı birtakım şiirlerine tezkirelerde ve güfte mecmualarında rastlanmaktadır. Kaynaklarda tarih düşürmede de maharet sahibi olduğu belirtilmektedir.

Ta'lik, sülûs ve nesih hatlarını Tophaneli Mahmud Efendi'den meşkederek icâzetnâme alan Hâfiz Post devrinde bir hattat olarak da şöhret bulmuştur. Kendisinin düzenlediği ve içinde bazı bestelerinin güftelerine de yer verdiği mecmuanın müellif nüshalarından biri Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde, diğeri Halil Edhem Arda'nın özel kitaplığında. Müsikîşinaslar arasında "Hâfiz Post Mecmuası" olarak tanınan bu ese-

Hâfiz Post'un mecmuasından iki sayfa (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1724, vr. 25^a, 64^a)

rin sonradan iyi bir tamir gördüğü belli olan birinci nüshası ta'lik hattıyla ve tamamen Hâfız Post'un el yazısıdır. Eserdeki bazı ifadelerden bu nüshanın 1775'ten sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Sadeddin Nüzhet Ergun'un tezhip bakımından daha kıymetli, muhtevası itibarıyla de daha zengin olduğunu belirttiği ikinci nüshadaki yazıların çoğu Hâfız Post'a ait olup daha sonra Mustafa İtrî Efendi tarafından bazı ilâvelerle genişletilmiştir.

Hâfız Post birçok talebe yetiştirmiş olmalıdır. Ancak kaynaklarda bu konuda bilgi bulunmamakta, sadece bazı eserlerde İtrî ve Ali Şiruganî'nin onun talebeleri olduğu kaydedilmektedir.

Yahya Kemal "İtrî" şiirinde Hâfız Post'u "ışıklı dantelâlar bestekârı" olarak nitelemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hâfız Post, *Mecmûa*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1724; *Mecmûa*, Süleymaniye Ktp., Kadızâde Burhâneddin, nr. 47, vr. 70^b, 91^a, 106^a; *Mecmûa*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzûm, nr. 637, vr. 65^b, 70^b, 71^b, 75^b, 76^b, 81^b, 94^b; *Mecmûa*, İÜ Ktp., TY, nr. 3466, vr. 60^b, 75^b, 92^b, 94^a, 204^b, 228^a; nr. 3608, vr. 7^b, 66^a; nr. 5640, vr. 45^a, 78^a; Safâî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 71^a; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, hazırlayanın önsözü, s. XX, ayrıca bk. s. 84-85; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1310, s. 213-214; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, II, 109-110; Kemiksizzâde Safvet Mustafa, *Nuhbetü'l-âsâr min fevâidü'l-eş'âr*, İÜ Ktp., TY, nr. 6189, vr. 25^b; Esad Efendi, *Atrabü'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 6204, vr. 11^a; Mehmed Vele, [izbudak], "Atrabü'l-âsâr", *Mekteb Mecmuası*, sy. 4, İstanbul 1311, s. 183; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 729; a.mlf., *Mecelle-tü'n-nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 178^b; Mehmed Tefkî, *Kâfile-i Şuarâ*, İstanbul 1290, s. 117; Ezgi, *Türk Musikisi*, II, 6-8, 149-150, 162-164; IV, 30; Ergun, *Antoloji*, I, 25, 45-50, 91-97, 122, 129; II, 713; a.mlf., *Türk Şairleri*, I, 58-59, 303, 400; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 567; Bakî Süha Ediboğlu, *Ünlü Türk Bestekârları*, İstanbul 1962, s. 31-37; Kıp, *TSM Sözlü Eserler*, s. 28, 63, 71, 77, 88, 90, 127, 197, 219; *Türk Musikisi Klâsikleri: İlahiler* (nşr. Yusuf Ömürlü), İstanbul 1979-81, I, 22-23; III, 168; M. Hurşit Ungay, *Türk Musikisinden Usuller ve Kudem*, [İstanbul] 1981, s. 201-202; *İlahiler* (Yapı ve Kredi Bankası yayınları), İstanbul 1986, s. 6-7, 90-91, 104-105; M. Ekrem Karadeniz, *Türk Musikisinin Nazariye ve Esasları*, Ankara, ts., s. 269; R. Ferit Kam, "Hâfız Post", *Radio Mecmuası*, sy. 71, Ankara 1947, s. 9; [Hüseyin Sadettin Arel], "Türk Bestekârlarının Terceme-i Halleri", *MM*, sy. 14 (1949), s. 24; Sabâhat Bakırcıoğlu, "Hâfız Post'un Bestelemiş Olduğu Şiirler", a.e., sy. 63-64-65 (1953), s. 130-132; sy. 66 (1953), s. 158-159; sy. 67 (1953), s. 211; sy. 68 (1953), s. 241; sy. 69 (1953), s. 273, 275; Gütekin Oransay, "Yayınlanmış Türk Din Musikisi Sözlü Anıtlarının Ezgileycileri", *AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, sy. 3, Ankara 1977, s. 159; Öztuna, *BTMA*, I, 319-320.

NURİ ÖZCAN

HÂFİZ RAHMET HAN

(حافظ رحمت خان)

Kûtâ Bâbâ Hâfız Rahmet Hân
b. Şâh Âlem b. Mahmûd Hân
(ö. 1188/1774)

Hindistan'da hüküm süren
küçük Rohilla Afgan Devleti'nin
nevvâbı.

1708'de doğdu; babası, Batı Pakistan'ın Pişin bölgesindeki Şûrâbek'ten Çeç Hezâre'ye göç eden Afgan Berîç kabilesinin reisi Şâh Âlem Han'dır. Şâh Âlem Han, eski gulâmlarından Dâvud Han'ın Hindistan'ın Ketîr (şimdiki Rôhilkend) bölgesinde kendilerine hizmet ettiği race ve zemindârlar nezdinde nüfuz kazanıp yavaş yavaş yeni bir prenslik oluşturması üzerine onun bu başarısına ortak olmayı umarak Kethîr'e yöneldi; ancak Dâvud Han'ı kıskanması yüzünden aralarında çıkan ihtilâf sonucu öldürüldü. Çok geçmeden Dâvud Han'ın da öldürülmesi üzerine yerine cesur bir asker olan evlâtlığı Ali Muhammed Han geçti ve kendisine devrin Bâbürlü hükümdarı tarafından "nevvâb" unvanı verildi. Ali Muhammed'den cesaret alan bölgedeki Afgan aşiretleri (Rohillalar) Bareilly bölgesinde talana başladılar. Şikâyetler üzerine Bâbürlü Hükümdarı Nâsirüddin Muhammed Şâh (1719-1748) onları cezalandırmak için harekete geçti. Ancak Rohillalar Bâbürlüler'e karşı umulmadık bir zafer kazandılar ve daha fazla yer ele geçirmek için cesaretlendiler. Eskiden beri yayılma siyaseti takip eden Eved Newâbı Safder Cenk Şîi olduğundan Sünnî Rohillalar'dan hoşlanmıyordu. Bundan dolayı Bâbürlü hükümdarını Ali Muhammed'e karşı kıskırttı ve düzenlenen sefer sonunda Ali Muhammed esir alınıp Delhi'ye götürüldü. Ali Muhammed Han'ın serbest bırakılan sağ kolu Hâfız Rahmet Han, büyük bir kuvvet toplayarak efendisini kurtarmak için Bâbürlü başşehirine yürüdü ve onun serbest bırakılarak Sihler'le Cât-lar'ın tehdidi altında bulunan Sirhind valiliğine tayin edilmesini sağladı. Bu arada Rahmet Han, itaatsiz zemindârların gücünü kıran ve çapulcuları dağıtan kimse olarak temayüz etti. Afgan Hükümdarı Ahmed Şâh Dürrânî'nin Hindistan'ı istilâ etmeye başlaması üzerine (1748) Ali Muhammed Han Rohillalar'ın karşı tarafa geçmelerini önlemek amacıyla Sirhind'den alınıp Ketîr'deki görevine yeniden tayin edildi.

Aynı yıl Bâbürlü Muhammed Şâh ile veziri Kamerüddin'in ölümü üzerine ve-

zirlik makamında gözü olan Safder Cenk, Ali Muhammed Han'ın desteğini almayı başardı. Ali Muhammed Han Safder'e yardım etmesi için Rahmet Han'ı görevlendirdi; Rahmet Han da 1000 kişilik seçkin bir ordu ile Delhi'ye yürüyerek Bâbürlü Hükümdarı Ahmed Şâh'ın vezirlik görevini Safder Cenk'e vermesini sağladı. Ali Muhammed Han 3 Şevval 1162'de (16 Eylül 1749) öldü. Ölümünden iki gün önce Rahmet Han'ı halefi olarak aday göstermişti. Fakat Rahmet Han, Ali Muhammed'in henüz reşid olmayan oğlu Sâdullah Han'ın lehine adaylıktan çekildi. Sâdullah Han'ın ağabeyleri Abdullah Han ile Feyzullah Han Afganistan'da Ahmed Şâh Dürrânî'nin elinde esirdiler. Rahmet Han, Sâdullah reşid oluncaya kadar ona vekâlet etti. Bu durumdan rahatsızlık duyan Safder Cenk, Bengaş Nevvâbı Kâim Han'ı Rohillalar'a karşı kıskırttı. Ancak Bedâûn'un 3 mil kadar uzağında meydana gelen savaşta Kaim Han öldürüldü ve 60.000 kişilik ordusu dağıldı. Bu zaferin bir sonucu olarak Rahmet Han Bengaş'ın birçok yerini kendisine bağladı. Safder Cenk'in Kâim Han'a ait toprakları istilâya kalkışması üzerine Kâim Han'ın kardeşi Ahmed Han karşı harekâta geçti. Ahmed Han'ın isteği üzerine Hâfız Rahmet Han savaşa katıldı ve Eved ordusunun büyük bir yara almasına sebep oldu. Bu savaşta canı yanan Safder Cenk, Malhar Rao Holkar ve Cay Appa Sindiya yönetimindeki Maratalar'ı yardıma çağırdı. Maratalar'la baş edemeyeceğini anlayan Hâfız Rahmet Han, basiretsiz bir kararla bu sırada tekrar Hindistan'a yönelen Afgan hükümdarı Ahmed Şâh Dürrânî'ye yardım reddedince hem maiyetindeki Afganlar'a sefalet getirmiş hem de Kethîr'in bağımsız hükümdarı olma şansını azaltmıştır. Ayrıca Rahmet Han, Maratalar'la Ferruhâbâd hükümdarı arasındaki silâhlı çatışmada da anlaşılmaz bir şekilde tarafsız kaldı.

Safder Cenk ve zaferleriyle sarhoş olan müttefiki Maratalar Ketîr'i de topraklarına katmayı düşünüyorlardı. Onların bu niyetlerini sezen Rahmet Han ve Rohilla kumandanları Terâî'nin ulaşamayan bölgelerine kaçtılar. Safder Cenk ve Maratalar peşlerine düştülerse de arazideki engeller ve Ahmed Şâh Dürrânî'nin tekrar Hindistan'ı işgal edeceği haberinin gelmesi üzerine geri döndüler ve Bâbürlü Hükümdarı Ahmed Şâh Bahadır'ın isteği doğrultusunda Leknev'de Rohillalar'la barış antlaşması imzaladılar (Şubat 1752). Antlaşmaya göre, Eved ile Kethîr